

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר יהושע

פרקים טז-יז

נחלת בני יוסף

ראשי פרקים:

מדוע נתחלק יוסף לשני שבטים? אפרים ומנשה - בלי חציצה - שכם - מחלוקת, חברון - חיבור - בשכ"ם - ברוך שם כבוד מלכותו - הקשר בין שכם ליוסף - מעלתה של שילה - דגל ה'תורה' חגל ה'תפילה'

מדוע נתחלק יוסף לשני שבטים?

השבטים הראשונים שמקבלים נחלה בארץ ישראל הם יהודה ויוסף, שמהם עתידים לצאת משיח בן דוד ומשיח בן יוסף¹, כאשר שבטו של יוסף מתחלק לשניים - אפרים ומנשה. מדוע נתחלק יוסף לשני שבטים? כאשר חזר יעקב מחרן לארץ ישראל, לאחר שנות עבודתו אצל לבן, היו לו כבר אחד עשר ילדים, ואז בשרו ה' שעתיד להוליד "גוי וקהל גוים"², כלומר שבט נוסף - 'גוי', והוא בנימין - ומלבדו שני שבטים נוספים - 'קהל גוים'. ומכיוון שלא נולדו בנים אחרי בנימין, הבין יעקב שאחד מבניו עתיד להיחלק לשני שבטים, ומתנה זו ביקש להביא ליוסף³.

שקבר יוסף, אביהם של מנשה ואפרים, אשר בשכם, ימצא בתוך נחלות אפרים ומנשה כאחת.

לקראת סוף פרק ט"ז נאמר: "וְהָעִירִים הַמְבְדֹלוֹת לְבְנֵי אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ נַחֲלַת בְּנֵי מְנַשֶּׁה כָּל הָעִירִים וְחֶצְרֵיהֶן"⁴. כלומר, ישנן ערים של שבט אפרים המובדלות מנחלתו ומובלעות בתוך נחלת שבט מנשה. דוגמא לכך היא העיר שכם, שהכתוב מעיד עליה שהיא נמצאת ב'הר אפרים', ויחד עם זאת מבחינה גאוגרפית היא נמצאת בתוך נחלת מנשה. נראה שהכתוב בא להדגיש שקבר יוסף, אביהם של מנשה ואפרים, אשר בשכם, נמצא בתוך נחלות אפרים ומנשה כאחת.

שכם - מחלוקת, חברון - חיבור

למעשה שכם זה מקום של מחלוקת - בשכם נמכר יוסף, בשכם עונתה דינה ובשכם נחלקה המלכות (שם המליך העם את רחבעם⁵ ושם קבע ירבעם את עיר בירתו לאחר פיצול הממלכה⁶). וכן נאמר: "וְאֵינִי נֹתֵתִי לְךָ שְׂכָם אֶחָד עַל אֲחִיקָא"⁷, כלומר חלק אחד יתר על אחיך. נמצא שהמילה 'שכם' מבטאת שינוי ומחלוקת.

ומנגד 'חברון' מבטאת חיבור וקישור ומצרפת אחד לאחד את הדורות כולם.

בשכ"ם - ברוך שם כבוד מלכותו

יחסי הכוחות בין משיח בן יוסף למשיח בן דוד מתחילים להתברר בשכם. בפרשיית מכירת יוסף מתגלה שכם כמקום של

אפרים ומנשה - בלי חציצה

בפרק ט"ז מדובר על הנחלה שנפלה בחלקו של אפרים, ובפרק י"ז מתוארת נחלת שבט מנשה. אמנם שני שבטים נפרדים הם, ובגורל יכול היה לצאת לזה בצד מזרח ולזה בצד מערב, אך גלגלה ההשגחה שיצא הגורל לשניהם יחד, ויהיו חלקיהם סמוכים זה לזה, וזהו שנאמר: "וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל לְבְנֵי יוֹסֵף"⁸, כאילו היה גורל אחד, בלי חציצה.

ויש מסבירים⁹, שבשעה שהפילו גורל כתבו את אפרים ומנשה על פתק אחד, וכנגדו העמידו פתק שבו רשומה נחלה כפולה. ולאחר שיצא התחום, הפילו גורל נוסף לברר נחלתו של כל אחד לחוד.

מספר פעמים ממקם הכתוב את העיר שכם ב'הר אפרים', על אף שמבחינה גאוגרפית היא היתה בתוך נחלת מנשה, וזאת על מנת

⁶ יהושע טז, ט.

⁷ ראה יהושע כ, ז; כא, כא.

⁸ מלכים א' יב, א.

⁹ מלכים א' יב, כה.

¹⁰ בראשית מח, כב.

¹ ראה ביאור הגר"א יהושע טז, א.

² בראשית לה, יא.

³ ראה רש"י בראשית מח, ד.

⁴ יהושע טז, א.

⁵ ראה אברבנאל פרק יד"ה העיון השני; ילקוט מעם לעוז יהושע טז, א.

כשביית המקדש חרב, בעוונותינו הרבים נשאר רק 'ברוך שם לעולם ועד' - שמו של הקב"ה נשאר, אבל אין רואים את כבוד מלכותו. ממשיך הרבי מאפטא:

"ואני אומר, שהשני תיבות אשר הם חסרים מזמן החורבן בית המקדש הם 'לעולם ועד'. דהנה איתא בגמרא (בבא בתרא עה ע"ב): עתידין הצדיקים שיקראו 'קדוש', כי השתא נקרא הקדוש ברוך הוא 'קדוש', ולעתיד יהיו נקראים כל הצדיקים בשם 'קדוש'. ומקשה הגמרא: היאך יהיה נקרא הקדוש ברוך הוא לעתיד? ומשני שם, שהקב"ה יהיה נקרא לעתיד 'קדוש לעולם ועד'."

כלומר כעת הקב"ה נקרא 'קדוש' ולעתיד לבוא גם הצדיק יקרא 'קדוש'. וכיצד יקרא הקב"ה לעתיד לבא? 'קדוש לעולם ועד'.

כעת חוזר ה"אזהב ישראל" אל הפסוק שבפרשיית מכירת יוסף, ומבאר מה פשר דרשת חז"ל המסמיכה את נוסח תפילת גבורות אל הפסוק, וזו לשונו:

"ומעתה יתפרש המדרש על נכון. והוא מרומז בהפסוק הנ"ל 'הלא אחיך רועים בשכם', רומז על זמן שהיו בני ישראל בגלות, וזהו 'אחיך', הם בני ישראל רועים, היינו בזמן הגלות המר, ונחרב הבית המקדש, וחסר ב' גדפין, ולזה נחסר גם כן ב' תיבות מהששה תיבות הנ"ל, היינו 'לעולם ועד', ונשאר רק ד' תיבות, היינו 'ברוך שם כבוד מלכותו', שהראשי תיבות שלהם הוא - בשכ"ם."

בשכ"ם בנוטריקון, זה 'ברוך שם כבוד מלכותו', וחסרות המילים 'לעולם ועד'. לאמור, יעקב אבינו פונה אל יוסף בנו ואומר לו: 'אחיך רועים בשכ"ם', אז כעת יש להשלים את שתי המילים הנותרות, את ה'לעולם ועד'.

"ועל זה קאמר המדרש: הדא הוא דכתיב 'לדור ודור נגיד גדלך' - היינו בזמן הזה, אבל 'ולנצח נצחים' - היינו לעתיד. 'קדושתך נקדיש' - היינו מה שאתה נקרא 'קדוש' בזמן הזה, ולעתיד נהיה אנחנו נקראים בשם 'קדוש', באותו השם שאתה נקרא בזמן הזה. והוקשה להמדרש קושיית הגמרא: אם כן באיזה שם יהיה נקרא הקדוש ברוך הוא לעתיד? על זה מסיים המדרש: 'ושבחך אלקינו מפנינו לא ימוש לעולם ועד', רוצה לומר, שהקב"ה יהיה נקרא לעתיד בשם 'קדוש לעולם ועד', כי לעת עתה בזמן החורבן חסרים אלו השני תיבות - 'לעולם ועד', אבל לעתיד יתמלאו השני תיבות למקומן, ולכן יהיה נקרא הקדוש ברוך הוא אז 'קדוש לעולם ועד', כתירוץ הגמרא הנ"ל.

ויהי רצון שנזכה לזה במהרה בימינו על ידי משיח צדקינו שיבא במהרה בימינו אמן."

יש כאן עומק נפלא ביותר. כעת אנו מבינים שבעצם בתהליך הנורא שהתחיל בשכם נעוץ שורש הגאולה, ובסופו אנו עתידים להשלים את התיבות החסרות ולהגיע אל הישועה השלמה - 'לעולם ועד'. זו השליחות של יעקב אבינו, לראות את ה'לעולם ועד', את עולם הנצח. לפעמים איננו מצליחים לראות את 'כבוד מלכותו' ולפעמים אנו רואים את 'כבוד מלכותו' אבל זה לא נראה לנו דבר נצחי. כך או כך, כשיטת רבי אלימלך או כשיטת הרבי מאפטא, עלינו להשלים את הכנפיים החסרות ולקרוא: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

הקשר בין שכם ליוסף

עיקר חייו של יוסף היה במצרים. תחילה בבית פוטיפר, אחר כך בבית הסוהר ואחר כך בבית פרעה, שם שימש כמשנה למלך והציל את מצרים מחרפת רעב. מרכז החיים של יוסף היה

פורענות. יעקב אבינו שולח את יוסף מעמק חברון - 'חברון' מלשון חיבור - לשכם - מקום פורענות ומחלוקת, לראות את שלום אחיו, ויוסף נענה לשליחות בלי לערוך חשבונות, ואומר 'הנני', לשון עונה וזריזות¹². בדרך פונה אליו איש תועה ושואל אותו: מה אתה מחפש? יוסף משיב: "את אחי אנכי מבקש"¹³, אני מחפש אחוה, והאיש עונה לו: "נסעו מזה"¹⁴, האחים שאתה מחפש הסייעו עצמם מן האחוה¹⁵. על פסוקים אלה כותב ה"אזהב ישראל"¹⁶ מאפטא:

"ויאמר וגו' הלא אחיך רועים בשכם'. במדרש, הדא הוא דכתיב: 'לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדושתך נקדיש ושבחך אלקינו מפנינו לא ימוש לעולם ועד'. והוא פלאי ועל כרחך אמר דרשוני וחיו".

לפסוק 'ויאמר וישראל אל יוסף הלא אחיך רועים בשכם'¹⁷ מצמידים חז"ל את נוסח תפילת גבורות "לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדושתך נקדיש, ושבחך אלקינו מפנינו לא ימוש לעולם ועד". מדוע קושרים חז"ל בין תפילה זו למילות הפסוק? מבאר ה"אזהב ישראל":

"ובהעיר לב ושום שכל. יש לומר, כי הנה איתא בגמרא (חגיגה יג ע"ב): מאי טעמא גבי ישעיה הנביא (ו, ב) כתיב 'שש כנפים לאחת' וגבי יחזקאל הנביא (א, י) כתיב 'וארבע כנפים לאחת'?"

הגמרא שואלת מדוע כשישעיה מתאר את המלאכים, הוא אומר שישנן שש כנפיים לכל אחד, וכשיחזקאל מתאר אותם, הוא אומר שיש רק ארבע כנפיים לכל אחד? וכי נחלקו הנביאים כמה כנפיים יש למלאכים?!

"ומשני הגמרא: כאן בזמן שבית המקדש קיים, וכאן בזמן שאין בית המקדש קיים".

הגמרא שם מתרצת שמדובר בשני זמנים שונים: כשביית המקדש היה קיים, היו להם שש כנפיים, וכשאין בית המקדש קיים, ישנן רק ארבע כנפיים.

"היינו בימי ישעיה היה עדיין בית המקדש קיים אז היו שש כנפים לאחת. ובימי יחזקאל כבר נחרב הבית המקדש, לזה כתיב שם רק ארבע כנפים. נמצא כי בזמן הזה היינו אחר חורבן הבית המקדש נחסרו ב' כנפים.

והנה איתא בכתבי האר"י זלה"ה: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', אינון שית תיבין נגד שית גרפין (אלו שש תיבות כנגד שש כנפיים). נמצא, בזמן הזה שחסר ב' גרפין (כנפיים) כנ"ל, חסר גם כן ב' תיבין מאלו ששה תיבות 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' הנ"ל.

ואמר מורי הרב הקדוש כו' מורנו אלימלך זלה"ה (רבי אלימלך מליז'נסק). ששני תיבות החסרים הם 'כבוד מלכותו'. ולזה אנחנו מבקשים ומתפללים לה' יתברך בתפלת מוספים של יום טוב 'גלה כבוד מלכותך עלינו'. עד כאן דברי קדשו".

¹¹ בראשית לז, יג.

¹² רש"י שם.

¹³ בראשית לז, טז.

¹⁴ בראשית לז, יז.

¹⁵ רש"י שם.

¹⁶ אזהב ישראל לפרשת וישב (בראשית לז, יג).

¹⁷ בראשית לז, יג.

המקור לכך שקדשים קלים נאכלים בשילה בכל הרואה הוא ממה שנאמר בתיאור גבול נחלת שבט אפרים: "וְנִסְבַּ הַגְּבוּל מִן־הַקָּדְשִׁים שִׁילָה" (ו'תאנת' הוא לשון אנינות וצער, לרמז שכל הרואה את שילה בחורבנה נזכר באכילת הקדשים שהיתה מותרת לכל מי שראה אותה.

כך לפי רבי אבדימי בגמרא **בזבחים**²⁸, ובהמשך מובאת שיטתו של רבי אבהו, לפיה נלמד דין זה ממה שנאמר בברכת יעקב ליוסף: "בֶּן־פֶּרֶת יוֹסֵף בֶּן־פֶּרֶת עָלַי עֵינֶיךָ" (לרמז שפרה רבה ונתגדל מקום אכילת קדשים שבמשכן שבחלק יוסף, על ידי העין, וזו לשון הגמרא:

"באו לשילה... קדשים קלים ומעשר שני נאכלין בכל הרואה... מנא הני מילי? רבי אבהו אמר: אמר קרא 'בן פרת יוסף בן פרת עלי עין' (בראשית מט, כב), עין שלא רצתה לזון וליהנות מדבר שאינו שלו, חזרה ותאכל כמלא עיניה".

והדברים מופיעים ביתר פירוט **במדור**³⁰:

"הוא לא נתן עיניו בה ולא במצרות בעת שמלך, כמה דתימא 'בן פרת יוסף בן פרת עלי עין', שהעלים עינו מאשת פוטיפר ומן המצרות, 'בנות צעדה עלי שור' (שם), ולפיכך 'עלי שור'. אמר רבי ראובן: מהו 'עלי שור': אמר הקדוש ברוך הוא, עלי לשלם שכר אותה העין. כיצד? שנו רבותינו (זבחים קיב ע"ב) שהיו אוכלים במקדש קדשים קלים תוך החומה לפנים מחומת ירושלים, אבל בשילו שהיה חלק יוסף אוכלין אותן בכל הרואה, הוי 'עלי שור' כמה דתימא 'לא תשורני עין ראי' (איוב ז, ח)".

יוסף גבר על יצרו ולא בא על אשת פוטיפר אדוניו, ובשכר זה זכה שקדשי משכן שילה נאכלים 'בכל הרואה'.

שיטה שלישית שם בגמרא היא שיטת רבי יוסי, לפיה נלמד דין זה ממה שנאמר בברכת משה לשבט יוסף: "וְרָצוֹן שָׁכְנֵי סְנָה"³¹, לרמז שיוסף שלט על רצונו, ובשכר זה זכה לאכול קדשים בין גבולי שאר השבטים ששנאו אותו ומכרו אותו. כלומר, על ידי שנתגבר ולא בא על אשת פוטיפר, זכה שקדשי משכן שילה שבחלקו נאכלים גם בגבולותיהם של השבטים האחרים הסמוכים למשכן שילה, ומבחינה זו היתה מעלת משכן שילה יתרה על בית המקדש שבירושלים, כמבואר **בילקוט מעם לועז**³²:

"להמשכן בשילה היתה מעלה יתירה על בית המקדש, שהדין הוא קדשים קלים, כגון שלמים שאינם באים כחייב כמו חטאת, אלא בנדבה. וכן תודה או בכור ומעשר ופסח שנשחטים בעזרה ונאכלים בירושלים, שלכן נקראו שלמים שיש בהם אכילה לכהנים למזבח ולבעלים. והנה מותר לאכול מהם רק בתוך חומת ירושלים, אבל בשילה נאכלים לא רק בעיר שילה אלא בכל מקום שמשם רואים את שילה. למשל בית הכנסת שבעיר דמשק כיון שרואים משם את שילה ואין חציצה ביניהם מותר לאכול שם קדשים קלים אף על פי שיש מרחק רב בין מקום זה לשילה. ולמה זכו בני אפרים למעלה זו, בגלל יוסף הצדיק שקידש עיניו ולא זן אותם בעבירה עם אשת פוטיפר, לכן זכה אפרים שנפלה בגורלו שילה

בגלות ולא בארץ ישראל. יוסף נשא אישה במצרים, גידל בה את בניו מנשה ואפרים ומת בה. מקומה של שכר בחייו של יוסף נראה שולי ביותר, אך כשמתבוננים במאורעות שאירעו בשכם לאורך הדורות ומנסים לעמוד על סוגלתה, מבינים שהקשר בין שכר ליוסף הוא רב משמעות, ולא בכדי נקבעה שם נחלתו ונקבע שם מקום קבורתו.

חז"ל¹⁸ מלמדים אותנו, שכל בירור של סוגיה יש בו צד נוקב, קשה ולעיתים אפילו מכאיב - האב ובנו, הרב ותלמידו, שמתחלים ללמוד סוגיה, נעשים אויבים זה לזה, ובגמרא בירורה, כשהשמועה יוצאה לאור מבוררת, נעשים אוהבים זה לזה, "אֵת זֶה בְּסוּפָה"¹⁹. הופעת משיח בן יוסף באה מתוך בירור עמוק ונוקב ששורשו בשכם. שכר ניתנת בחלקו של יוסף כהכנה לקראת הופעת מלכות בית דוד בחברון המחברת והמאחדת, במשך שבע שנים, ולאחר מכן בירושלים.

בחברון קבורים האבות והאמהות, אברהם יצחק ויעקב, שרה רבקה ולאה. חברון נקראת 'עיר האבות', וכך היא דרך העולם, שכשיש הורים - הילדים מאוחדים סביבם, וכשחלילה אין הורים - האחדות בין הילדים מתרופפת.

מלכות דוד קמה בחברון המהווה נקודת חיבור. מלך צריך להיות של כולם, ואם הוא לא של כולם - הוא לא מלך. ומשם מעלין בקודש ועולים לירושלים.

מעלתה של שילה

בתוך נחלת בני יוסף, בשטחו של שבט אפרים, נמצאת גם העיר שילה. בשילה שכן המשכן כבוד במשך 369 שנים, וכך נאמר: "וַיִּקְהְלוּ כָּל־עַדְתֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁילָה וַיִּשְׁכְּנוּ שָׁם אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד"²⁰. ובהמשך²¹ נראה כי חלוקת הנחלות התבצעה בשילה לפני ה' פתח אהל מועד, וכן חלוקת ערי הלויים²². ובחגי ישראל היתה שילה מוקד תפילה ועליה לרגל²³.

המשנה **בזבחים**²⁴ אומרת שהמשכן בשילה היה בנוי על ידי אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה, והשוני בינה לבין בית המקדש היה בגג העליון החסר, לכן זכה משכן שילה לכינוי 'מנוחה', "מנוחה - זו שילה, נחלה - זו ירושלים"²⁵.

נקבע להלכה **במשנה**²⁶ כי בתקופת משכן שילה קדשים קלים ומעשר שני נאכלים בכל הרואה, היינו בכל מקום בו ניתן לראות את המשכן. נמצא שבתקופת משכן שילה נהגה מערכת שונה של הלכות לגבי מקום אכילת קדשים קלים - בתקופת המשכן בגלגל וכן אחר כך בתקופת נוב וגבעון אכלו קדשים קלים בכל מקום ובכל ערי ישראל, בתקופת המשכן בשילה אכלו קדשים קלים בכל הרואה, ואילו לאחר הקמת בית המקדש בירושלים, אכלו קדשים קלים רק לפנים מן החומה.

¹⁸ קידושין ל ע"ב.

¹⁹ במדבר כא, יד.

²⁰ יהושע יח, א.

²¹ יהושע יט, נא.

²² יהושע כא, ב.

²³ ראה שופטים כא, יט; ילקוט שמעוני שמואל א' רמז עז.

²⁴ זבחים פ"ד, מ"ו.

²⁵ מגילה י ע"א.

²⁶ זבחים פ"ד, מ"ו.

²⁷ יהושע טז, י.

²⁸ זבחים ק"ח ע"ב.

²⁹ בראשית מט, כב.

³⁰ במדבר רבה יד, י.

³¹ דברים לג, טז.

³² ילקוט מעם לועז יהושע טז, א.

בדרך פלפול אלא על ידי רוח הקודש, ובשורת חתם סופר³⁵ מבואר, שאין כוונת רש"י לרוח הקודש שהיתה לדוד המלך וחבריו, אלא לרוח ה' השורה על תלמידי החכמים העוסקים בתורה לשמה, שזוכים לכוון לאמת למעלה מטבע חכמתם ושכלם, שכן הקב"ה ברוב חסדו מחכימם, כמו שנאמר: "יְהִי בְּחִקְמָתָא לְחִפְיָמִין"³⁶.

כאמור יהודה ויוסף הם הנוחלים הראשונים - שבט יהודה מרים את דגל ה'תורה' ושבט יוסף מרים את דגל ה'תפילה'. קרית ספר מייצגת את כוח הפלפול והחידוש, ושילה מייצגת את מקום התפילה והשראת השכינה. ובהמשך עולה כח התפילה לירושלים, לגבולו של יהודה, כאשר במקום המקדש חלוקים יהודה ובנימין.

המשנה במסכת תמי ד'³⁷ מתארת את סדר עבודות הבוקר במקדש, ואומרת שלאחר העלאת אברי התמיד על המזבח, באו ללשכת הגזית לקרוא קריאת שמע ולהתפלל. הרא"ש³⁸ מבאר, שהטעם שהתפללו בלשכת הגזית ולא בעזרה עצמה הוא, שתפילתו של אדם נשמעת בארבע אמות של תורה³⁹, ובלשכת הגזית היו יושבים הסנהדרין ועוסקים בתורה. התורה והתפילה הם שני עמודי יסוד בעבודת ה', ואי אפשר לאחד בלא חברו.

יהושע משבט אפרים וכלב משבט יהודה לא הוציאו דיבת הארץ רעה, ומתוך כך זכו להיות ראשוני הנוחלים, וכן זכו לנחלות מרכזיות שבהן מרוכזות ערים בעלות חשיבות רוחנית עליונה.

שבה הוקם המשכן שקדושתו לענין זה בכדי ראיית העין. וזהו שנאמר 'בן פורת יוסף בן פורת עלי עין', כיון שיוסף שמר על חותם ברית קודש למצוה של פריה ורבייה לכן זכה שיצאו ממנו בנים שקדושתם עלי עין, לפי שיעור הראיה".

יוסף הצטיין בכח ראייתו. הוא שלט על עיניו ומתוך כך ידע מתי להסיט את המבט ומתי להרחיב אותו. בעיניו הטובות ידע לדלג על פני השנאה ולמחול על מה שעוללו לו, ולכן זכה שעניני כל יהיו נשואות אל מקום נחלתו, וכל הרואים יתקדשו ויוכלו לאכול קדשים במקומם.

דגל ה'תורה' ודגל ה'תפילה'

בפרק ג' למדנו על עתניאל בן קנז משבט יהודה שיצא בראש קבוצה משבטו להילחם ולכבוש את ערי נחלתם מידי הכנענים.

כלב בן יפונה, אחי עתניאל, הכריז שהאדם שיצליח לכבוש את קרית ספר מידי הכנענים יקבל את בתו עכסה לאישה, ועתניאל בן קנז אכן הצליח לכבוש את קרית ספר, ונשא את עכסה לאישה.

לפי חז"ל³³, לאחר פטירת משה היה זה עתניאל שבכוח לימודו הצליח להחזיר הלכות רבות שנשתכחו. קרית ספר רומזת לאותן הלכות שנשתכחו, והבטחת כלב היתה, לתת את בתו למי שיחזיר, ולבסוף נתנה לעתניאל שהחזיר בפלפול.

במסכת תענית מבאר רש"י³⁴, שעתניאל החזיר אותן הלכות לא

³⁵ שו"ת חתם סופר ח"א או"ח סימן רח.

³⁶ דניאל ב, כא.

³⁷ תמיד לא ע"ב.

³⁸ רא"ש תמיד לב ע"ב ד"ה אמר. וראה גם שיח יצחק דרוש לשבת תרומה ד"ה והן לזאת מצינו.

³⁹ ראה ברכות ח ע"א.

³³ ראה תמורה טז ע"א.

³⁴ תענית ד ע"א רש"י ד"ה וכת"ב.